

Потьомкін би пишався

Як Кремль використовує пропаганду для підготовки росіян до продовження війни

Наприкінці XVIII століття Катерина Велика запланувала поїздку до Криму. Кількома роками раніше її придворний фаворит, граф Григорій Потьомкін, завоював цей аграрно багатий півострів в Османської імперії. Однак він не зміг здійснити обіцяну колонізацію Криму.

З метою зберегти обличчя Потьомкін наказав збудувати розписні картонні фасади будинків за річкою, вздовж якої мала їхати імператриця, а також для повної ілюзії привіз у ці «села» радісних мешканців і стада вгодованої худоби. Ніякого процвітання не було, але здавалося, що воно точно є.

Відтоді різні версії «потьомкінських сіл» перетворилися на скріпу російської історії. За радянських часів за картинками комуністичного поліпшення життя для всіх ховалися системне насильство і репресії. А сьогодні Кремль невтомно працює над створенням враження, ніби Росія є оплотом стабільності й сили, а вдячний народ повністю вірний своєму лідеру – Володимиру Путіну. Проте за цим фасадом можна виявити розчарування, відчай, страх і гнів.

Цю правду можна побачити в сучасних російських фільмах і телесеріалах, тому що в популярній культурі складно повністю брехати з приводу політичної ситуації. У російській кримінальній драмі «Слово пацана: Кров на асфальті» агресивна і хаотична політика призводить до агресії та хаосу на вулицях. Коли керівництво заявляє, що всюди ховаються вороги, або що найкращий захист – бити першим, тоді починає посилюватися параноя, нетерпимість і агресія.

І тому недивно, що на тлі Путіна, який розв'язав війну проти України, російські діти знущаються з однокласників, підлітки нападають на перехожих і знімають це на відео, а дорослі розпочинають масові бійки в громадських місцях.

*Всупереч твердженням
Кремля, сьогоднішня
Росія абсолютно не є ні
цитаделлю стабільного і
задоволеного життя, ні
бастіоном процвітання*

Всупереч твердженням Кремля, сьогоднішня Росія абсолютно не є ні цитаделлю стабільного і задоволеного життя, ні бастіоном процвітання. Хоча у 2023 році, незважаючи на західні санкції, ВВП Росії зріс більш ніж на 3 відсотки, цю цифру навряд чи можна пояснити реальною (або тим паче стійкою) економічною динамікою.

Ні, вона пояснюється тим фактом, що держава вливає величезні ресурси у військово-промисловий комплекс. Але ці ресурси доводиться звідкись забирати, і можна здогадатися, звідки саме, якщо судити з цілої серії катастроф, зокрема з інфраструктурою, а також із перебоїв у подачі електроенергії та пожеж на заводах і складах.

Крім того, російсько-українська війна спровокувала масовий виїзд росіян зі своєї країни, зокрема багатьох цінних фахівців, і тому тепер 85 відсотків підприємств повідомляють про дефіцит кваліфікованих працівників. Згідно з оцінками, до 2030 року Росії бракуватиме приблизно чотирьох мільйонів здібних працівників, що зменшить темпи зростання ВВП на два відсоткові пункти.

Як і у випадку з будь-якою диктатурою, що більше у путінського режиму проблем, то голосніше звучить пропаганда. Саме в цьому причина, через яку в листопаді минулого року – у День національної єдності – в Москві відкрилася величезна «виставка-форум» під простою назвою «Россия». Цей захід тривалістю шість місяців (які мають спливити після президентських виборів у березні) покликаний стати «масштабною проєкцією цілої країни»: у 131 експозицію зібрано «головні досягнення» Росії – від «проривних відкриттів» до російських «перемог» у «промисловості, культурі та спорті».

Росія, представлена на цій виставці, може бути сповнена слави, про яку розмірковує Путін, але перед нами потьомкінські села – безсовісна спроба прикрити похмуру правду спокусливою брехнею. Ба більше, ця виставка використовується для зміцнення культу особи Путіна. І в цьому сенсі для неї важко було знайти більш відповідне місце: Виставка досягнень народного господарства (ВДНГ) була побудована на піку сталінських репресій.

Зображення і аватари Путіна керують процесом, розмовляють з робітниками, зустрічаються з лікарями і моляться зі священнослужителями на гігантських екранах, розміщених у павільйонах виставки. У виставковому магазині сувенірів

продаються товари з цитатами з президентських виступів.
«Російський прапор нікому не може заважати», – свідчить футболка. «Бути нашими ворогами і нашими друзями рівною мірою почесно», – додає светр.

Для росіян, які не можуть потрапити в магазин сувенірів ВДНГ, у перші два тижні нового року аналогічні цитати транслявали на гігантських вуличних екранах у містах по всій країні. Росіянам, які йшли вулицями, з екранів нагадували, що «головний золотий запас країни – це люди», і що «немає нічого неможливого, коли шлях до мети осяяний любов'ю до батьківщини».

*Ідеї, які зараз
трансляють росіянам, із
кожним днем стають
дедалі більш
мілітаристськими і
менш толерантними*

Це риторика зі вступного курсу в предмет «Радянські диктатори». Хто може забути плакати зі Сталіним у кремовому френчі, який роздає морозиво щасливим дітям, ширяє над нивами з натовпами селян або ж просто з гордістю дивиться вдалину. Поки він правив, його портрети були всюди: барельєфи на фасадах будівель, плакати на парадах, їх навіть ткали у вигляді килимів. Інші радянські лідери – від Леніна до Брежнєва – теж любили плакати зі своїми висловлюваннями, одночасно великими та беззмістовними.

Мета нинішньої кремлівської пропаганди не в тому, щоб переконати людей, що життя в Росії безпечне і процвітаюче. Можливо, вона починалася з цього, але, оскільки війна в Україні не закінчується, Путіну доводиться адаптуватися. І тепер, повторюючи сталінські міркування про те, що в міру просування вперед до соціалізму опір зростатиме, викликаючи загострення класової боротьби, Путін використовує пропаганду для підготовки росіян до продовження війни.

Ці спроби не особливо приховують. 14 січня на ВДНГ відкрився павільйон Міноборони під назвою «Армія дітям. Місто професій. Майбутнє країни». Того ж дня в Москві відкрилася інша виставка «Процес. Франц Кафка і мистецтво XX століття», що проводилася в Єврейському музеї (він також називається Центром толерантності).

Росії сьогодні потрібні якраз ті самі ідеї, які можна було почерпнути на виставці, присвяченій Кафці: радянська система була абсурдною, але вона була здатна з безжальною ефективністю придушувати невинних людей. Тим часом ідеї, які зараз трансляють росіянам, з

кожним днем стають дедалі більш мілітаристськими і менш толерантними. Це фасад, за яким ховаються фальсифіковані вибори, економіка, що слабшає, і насильство, що повсюдно поширюється. Потьомкін би пишався.

(c) Project Syndicate 2024

Ніна Хрущова

Ніна Хрущова – професорка міжнародних відносин у Новій школі (Нью-Йорк), є співавторкою (спільно з Джефрі Тейлером) останньої книги «Слідами Путіна: У пошуках душі імперії через одинадцять часових поясів Росії» (St. Martin's Press, 2019).

